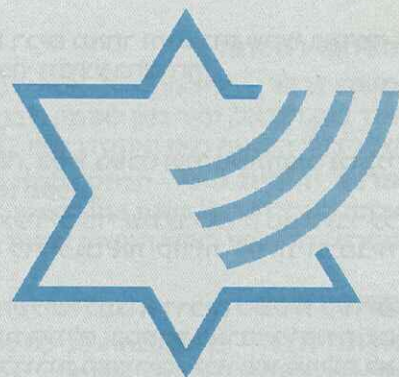

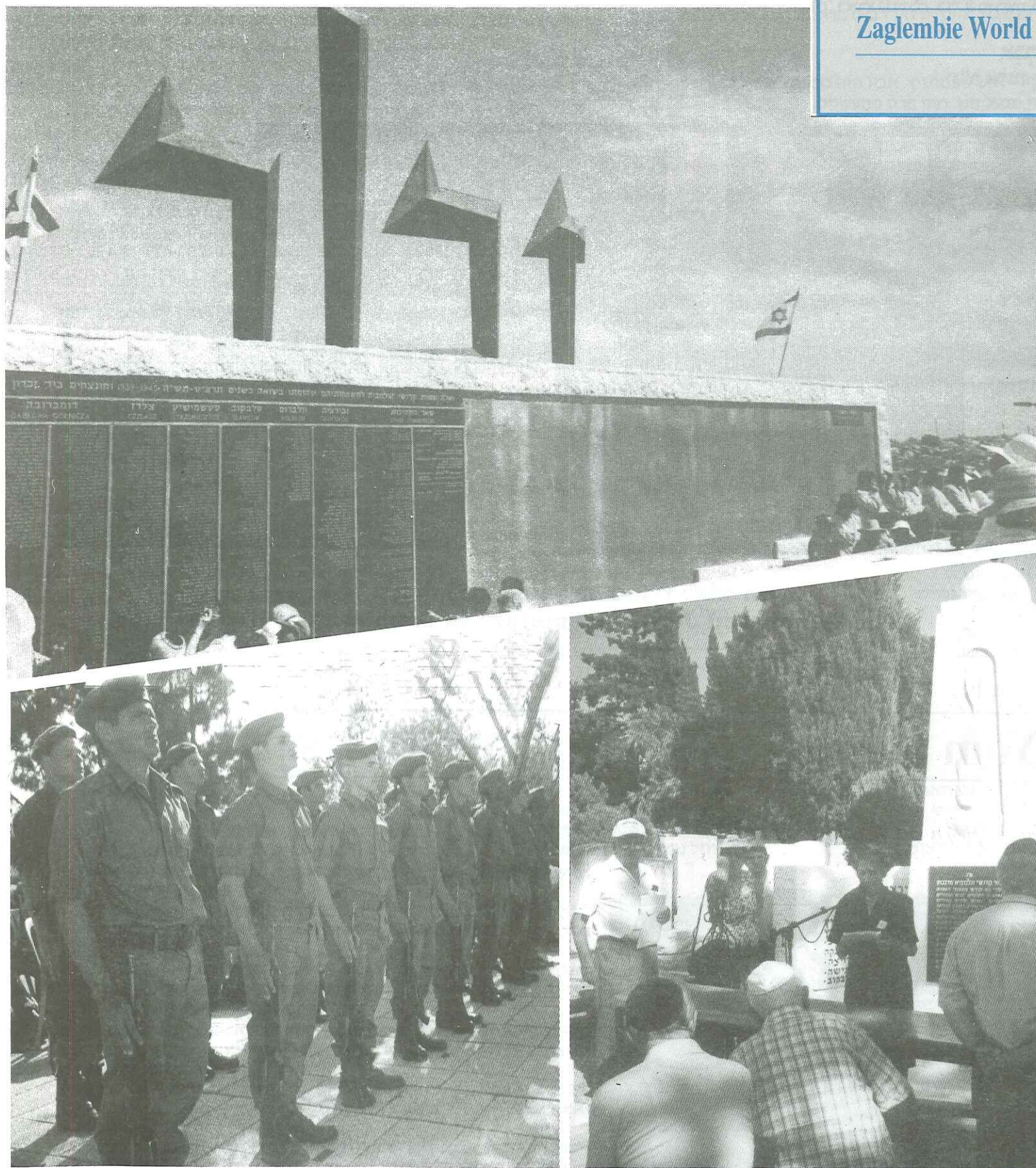
עלון זגלמביה

זאגלעמביער צייטונג

מידעון מס' 11 תשרי תשס"ג ספטמבר 2002

ארגון עולמי של יוצאי זגלמביה
Zaglembie World Organization

קהילות זגלמביה

Będzin
Sosnowiec
Dąbrowa
Zawiercie
Czeladź
Siewierz
Ślawków
Wolbrom
Dańdówka
Gołonóg
Grodziec
Kazimierz
Klimontów
Ksawera
Łagisza
Maczki
Milowice
Modrzejów
Niemce
Niwka
Piaski
Porąbka
Strzemieszyce
Wojkowice
Zagórze
Ząbkowice
Kromolów

יום השואה תשס"ב - טקס הזיכרון ליהדות זגלמביה במודיעין
Memorial service on Yom Hashoa 2002 at Yad Hazikaron in Modiin

ט' באב תשס"ב - המצבה לזכר קדושי זגלמביה בבית העלמין בנחלת יצחק
Tishea BeAv 2002 - the Monument of Zaglembian Martyrs at Nachalt Yitzhak

ארגון יוצאי זגלמביה. רח' פרישמן 23 ת"א 63561 ישראל. טל: 03-5270919
Zaglembie World Organization. 23 Frishman St. Tel Aviv 63561, Israel. Tel: 972-3-5270919

בבית הקברות צריך להשקיע מאמצים רבים מאחר והמצבות שקעו באדמה. למרות זאת אנו מקווים שמלאכת השיפוץ תבוצע בהצלחה.

באשר למורשת - אנו בתחילת העשייה. בהתכנסויות השונות, בעצרת יום השואה, בט"ו בשבט ועוד משתתפים גם בני הדור השני והשלישי, אבל זה בהחלט לא מספיק. עלינו לארגן התכנסויות ושיחות עם הצעירים כדי שידעו לא רק מה שעבר על יהודי זגלמביה בתקופת השואה, אלא לדעת גם את קורות יהדות זגלמביה חייה ופועלה במשך מאות שנים. לא זו בלבד, אלא שעל בני הדור השני והשלישי למצוא דרכים ליצירת קשרים עם הדורות המקבילים הפזורים בארצות העולם, במיוחד בארה"ב וקנדה. גם שם, בדומה לעשייה בארץ הליפיד עובר לדורות הצעירים. נכון שזו פעילות לא קלה, אך היא חשובה, ועל כן, עלינו לעשות את מירב המאמצים לקידומה.

אני מאמין באמונה שלמה שאם נפעל בכיוון זה נצליח להעביר את מורשת יהדות זגלמביה לדורות הבאים, בארץ ובעולם כדי שמורשת יפה זו לעולם לא תשכח.

אברהם גריין

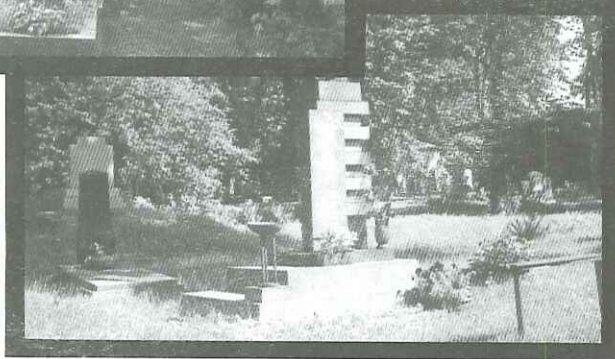
יו"ר ארגון יוצאי זגלמביה

ארגון יוצאי זגלמביה פועל במשך השנים בעניינים שוטפים. עם זאת, הנהלת הארגון יוזמת מדי פעם פעילות מיוחדת כדי לקיים את המטרות העיקריות, שהן - הנצחה ומורשת.

בתחום ההנצחה - הנצחת השואה, אנו פועלים גם בישראל וגם בזגלמביה שבפולין.

בישראל - אחרי פניות ומאמצי שכנוע רבים, הסכימה עיריית תל אביב להנציח את יהדות זגלמביה בקריאת רחוב ע"ש "קהילות זגלמביה". הטקס יתקיים בסוף אוקטובר ואנו מזמינים את אנשי זגלמביה לדורותיהם להשתתף באירוע חשוב זה. השתתפות ערה שלנו בטקס תחשב לא רק כבוד להורינו, אחינו ואחיותינו שנספו בשואה וראויים שייקרא רחוב על שמם בתל אביב, העיר העברית הראשונה, אלא השתתפות כזאת תשמש גם כאות תודה והערכה, לראש העיר ולהנהלת העיר על קיום מפעל הנצחה ראוי זה.

בזגלמביה - בשנה שעברה שופץ בית הקברות בסוסנוביץ, והשנה אנו עומדים לשפץ את בית הקברות הישן ברחוב פודזאמץ (Podzamcze) בבנדן. בית קברות זה שהוקם ב-1831 הוא עתה בית הקברות היהודי העתיק ביותר בכל זגלמביה. (אחרי שבית הקברות הראשון ברחוב זאוואלה (Zawale) בבנדן נחרב ע"י הגרמנים).

בית הקברות היהודי בסוסנוביץ לאחר השיפוץ
The Renovated Jewish Cemetery in Sosnowiec

Yom Hashoa

יום השואה והגבורה

יום השואה תשס"ב - כל ניסן 9.4.2002

הסימן "הילף היהודי" - עצרת הזיכרון ליהדות זגלמביה

עצרת הזיכרון לשואה ולגבורה וטקס ההתייחדות עם קדושי זגלמביה שנערכה במודיעין הוקדשה השנה לילדים. לפני 60 שנה, ביוני 1942, נערכה בזגלמביה האקציה הראשונה. המשלוח כלל: זקנים, חולים, דיירי בתי האבות ובתי החולים, ויתומים מבתי הילדים. כולם נשלחו לאושוויץ.

את יד הזיכרון גדש קהל של אלפים: ארבעה דורות יוצאי זגלמביה, שרי ממשלה, חברי כנסת, אישי ציבור, מפקדי משטרה וצבא בכירים, קבוצת חיילים על מפקדיהם, ואורחים רבים.

תפילת ההתייחדות נאמרה מפי החזן הצבאי הראשי לשעבר, מר אריה בראון. סגן יו"ר הארגון, מר יצחק גרינגרס אמר "זיכור", ובאמירת קדיש התכבד גזבר הארגון, מר צבי לנדאו.

נשאו דברים: שר העבודה והרווחה - הרב שלמה בניזרי; סגן שר החוץ - הרב מיכאל מלכיאור; סגן יו"ר קק"ל - מר מנחם לייבוויץ; ויו"ר ארגון יוצאי זגלמביה - מר אברהם גריין.

בקטעי שירה ופרוזה הופיעו נציגי שלושה דורות ליוצאי זגלמביה. הזמרת דורין גלעדי הרטיטה לבבות בשירתה ביידיש את "מוכרי הסיגריות" ו"שרפה". תזמורת הנוער של קונסרבטוריון קרית אונו בניצוחו של טומס אלפנט ביצעו את החלק האומנותי.

את הטקס הנחו בכשרון רב, בני הדור השני, ורדה גרינברג ושלמה קריב.

יום השואה תשס"ב - יד הזיכרון ליהדות זגלמביה במודיעין
Yad Hazikaron At Modiin-Holocaust Memorial Day - Yom Hashoa 2002

מדליקי המשואות

משואה ראשונה :

משה זנבר - יליד הונגריה, אסיר דכאו.

נגיד בנק ישראל, יו"ר בנק לאומי, גזבר ועידת התביעות, יו"ר מרכז הארגונים של ניצולי השואה מאז היווסדו לפני 12 שנה.

פרופ' יהודית סיני - הלינקה לבית גולדבלום מסוסנוביץ.

עלתה לארץ ישראל בשנת 1943 במסגרת חילופי אזרחים בריטים. עם הגעתה מסרה עדות בפני ראשי היישוב אודות גורל יהודי פולין.

משואה שניה :

אלתר ולנר - בן למשפחה ותיקה וידועה מבנדין. אביו, חיים יצחק ולנר, מראשי המזרחי ומחסידי אלכסנדר שימש גם כחבר ועד הקהילה בבנדין.

אלתר, עיתונאי, מנהל הצופה ועורך סוכנות עתים לשעבר, פרסם ספרים תורניים בהם פרקים שליקט ממקורות ראשונים.

איה בן-נפתלי - מנכ"ל משואה - המכון ללימודי השואה.

בת קיבוץ תל יצחק שבין מייסדיו היו רבים מחלוצי הנוער הציוני בזוגלמביה.

משואה שלישית :

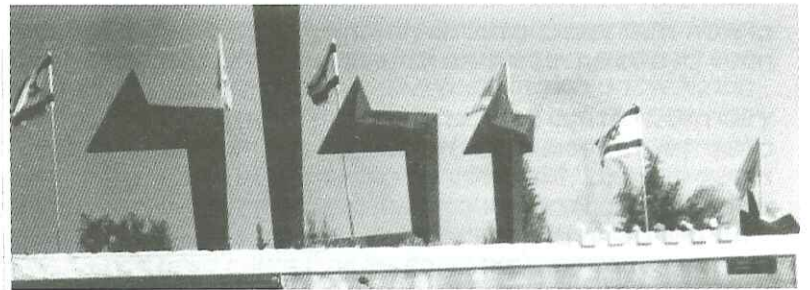
מיכאל פייקססקי - איש שצמישיץ. אביו היה מבכירי מפעל סטרם (Strem).

מיכאל, ממייסדי מפעל אגן. חתן פרס התעשייה.

צפורה רזי - פלה לבית מרקוביץ מסוסנוביץ. כילדה בת 10 הצטרפה עם אחותה לחבורה של הנוער הציוני שגנבה את הגבול דרך סלובקיה להונגריה.

נתפסה והוכנסה לבית הסוהר בו ישבה חנה סנש.

הגברת רזי היא אם שכולה.

משואה רביעית :

מרק בלומנפלד - יליד בנדין, תלמיד הגימנסיה פירסטנברג. בשנות המלחמה ברח מרוסיה והגיע ארצה עם צבא אנדרס. השתתף במלחמת השחרור. ממקימי מפעלי הטקסטיל בארץ.

רות צים - מהפעילות הותיקות של הארגון יחד עם בעלה נתן צים גם הוא בין הפעילים הותיקים.

משואה חמישית :

אהרון פירסטנברג - יליד סוסנוביץ. במלחמה עבר מחנות שונים בגרמניה. לקראת סוף המלחמה ברח מצעדת המוות והגיע לסוסנוביץ. הצטרף לקיבוץ שהביא אותו ב-1946 ארצה. פעיל בארגונים שונים ומפעלי הארגון בחיפה.

פרניה פרידמן, לבית דונסקי - במלחמה היתה פעילה בתנועת השומר הצעיר בסוסנוביץ. ב-1942 נשלחה למחנה. אחיה, צבי דונסקי, עמד בראש הארגון המחתרתי של השומר הצעיר בסוסנוביץ. פעל תחת פיקודו של אניליביץ. בראשית 1943 נתפס צבי ועונה קשות עד שהוציא את נשמתו.

משואה שישית :

ד"ר ראובן וולמברובסקי - יליד מונטריאול, בנם של שריל וצמח וולמברובסקי - יו"ר ארגון יוצאי זוגלמביה במונטריאול. ראובן ד"ר לפסיכולוגיה ותושב אפרת מ-1986.

ד"ר עדינה בראל - דור שני ללולה רוטשטיין מסוסנוביץ. נושא מחקרה - עיתונות ילדים בידיש בפולין. עדינה מרצה במכללת "אחוה", פרסמה עד כה 15 ספרים לילדים ונוער.

משואת התקומה :

יותם שיינר - בנם של גידי ורבקה שיינר מפעילי הדור השני בחיפה. נכד לקרולה ואהרון בליצקי מותיקי פעילי הארגון. משחר ילדותו לומד יותם את קורות יהודי זוגלמביה ופעיל בין צעירי הארגון.

אמלי כהן - מפעילות הדור השלישי. בתה של רינה כהן מפעילות הדור השני ונכדה למשפחות קליימן וטרופאור.

דאס פארוואגלטע קינד

(המחבר אינו ידוע)

דאס פארוואגלטע קינד
אין א ליטוויש דערפאל ווייט
שטייט א שטיבל אן א זייט.
דורך א פענצטער נישט קיין גרויס
קוקן קינדערלעך ארויס.
יינגעלעך מיט פלאקסן-קעפ,
מיידעלעך מיט בלאנדע צעפ,
און צוזאמען דארט מיט זיי
קוקן אויגן שווארצע צוויי.

שווארצע אויגן פול מיט חן,
און א נעזעלע א קליין,
ליפעלעך - צום קושן נאר,
שטארק-געלאקטע שווארצע האר.
ס'האט די מאמע אים געבראכט
איינגעוויקלט אין דער נאכט,
שטארק געקושט אים און געקלאגט,
שטילערהייט צו אים געזאגט :

- דא מיין קינד, וועט זיין דיין ארט,
הער-זשע צו דיין מאמע ווארט,
איך באהאלט דיר דא דערפאר,
ווייל דיין לעבען דראט געפאר,
מיט די קינדער שפיל זיך פליין,
שטיל, געהארכזאם זאלסטו זיין, -
מער קיין יידיש ווארט, קיין ליד,
ווייל דו ביזט נישט מער קיין ייד.

בעט זיך שטארק דאס קינד ביי איר :
מאמע, כיוויל נאר זיין מיט דיר,
לאז נישט איבער מיך אליין,
ס'קינד פארגייט זיך אין געוויין,
גיט זי קושן אים א סך,
אבער ס'העלפט איר נישט קיין זאך,
ס'קינד נאר טענהט : ניין און ניין,
כיוויל נישט בלייבן דא אליין.

אין די ארעמס נעמט זי אים,
און מיט ווייכקייט אין איר שטים
זינגט זי : יינגעלע דו מיין,
און זי וויגט אים אזוי איין,
נאכדעם וויינט זי פריי זיך אויס
און זי טרעט פון שטאב ארויס
אנגעפילט מיט זארג און שרעק,
און זי גייט אין נאכט אוועק.

פרעמדע שטוב מיט מענטשן פיל,
סיינגעלע איז שטום און שטיל,
רעדט נישט, בעט נישט, וויל קיין זאך,
זעלטן ווען ער טוט א לאך,
נישט קיין טאג און נישט קיין נאכט,
נישט ער שלאפט און נישט ער וואכט,
וואסילקא - אנאמען פרעמד
אויף זיין הערצל דריקט און קלעמט.

מאמע וואגלט וואו ארום,
ווי איר יאסעלע אויך שטום :
קיינער ווייסט נישט, קיינעם ארט,
און זי ווארט און ווארט,
צו יוכבד איז זי גלייך,
ווייל ווי משה אויפן טייך
עלנט, איינזאם אויפן ווינט
איז פארלאזט איר איינציק קינד.

למר משה זנבר

עם סיום תפקידך כיו"ר מרכז הארגונים, אני מבקש להביע במספר שורות את הערכתנו אליך ועל אופן מילוי תפקידך זה.

אמנם ארגון יוצאי זוגלמביה הצטרף למרכז הארגונים רק לפני כ-4 שנים ואני צורפתי להנהלה לפני כ-3 שנים, אבל בתקופה קצרה יחסית זו למדתי להכיר את הבעיות הארגוניות, הכלכליות, החברתיות והאישיות הקיימות במרכז והערכתי מאוד את הפתרונות שהופעלו להתגבר על הבעיות. במיוחד נהנתי מניהול ישיבות ההנהלה או אסיפות כלליות על ידך ושמירה על סדר היום שפורסם.

אני רוצה להביע את תקוותי כי היו"ר החדש מר נח פלוג, בעל הניסיון הרב בעשייה למען ניצולי השואה, ידע להמשיך בדרך נכונה את ניהול מרכז הארגונים.

אני מבקש לברך אותך לקבלת תפקידך הרם בוועידת התביעות ולאחל לך בהצלחה.

באיחולי אריכות ימים בבריאות טובה.

אברהם גרין

יו"ר ארגון יוצאי זוגלמביה

רבים מיהודי זגלמביה מוצאם מוולברום היהודית

מאת : אלתר ולנר

"אגודת ישראל" החלה לפעול בוולברום עוד בתקופת הכיבוש באוסטריה וראשית בשם "שלומי אמוני ישראל". עיקר פעולתה היה בתחום חינוך הילדים ובהמשך בחינוך הבנות ע"י הקמת בית הספר "בית יעקב". בשנת תר"ץ (1930) התחילה "אגודת ישראל" כתנועה ליישוב ארץ ישראל. אז נוסדה בוולברום גם "קרן היישוב", שחברי "צעירי אגודת ישראל" פעלו למענה במיוחד.

התנועה הציונית התארגנה והתרחבה, כמו בכל פולין, בעקבות ספרו של הרצל "מדינת היהודים", ובעיקר אחרי "הצהרת בלפור". בוולברום, מספר לנו עיתון "הצפירה" מיום י"ח אייר תר"ץ (1917) : "הרעיון הציוני שהיה תוסס בה עוד לפני המלחמה, קיבל לפני שנה צורה מוחשית בדמות "אגודת הציונים". אגודה זו, שבזמן היווסדה היו לה רק שלושים חבר, מונה עתה עד מאה ועשרים חבר... הרעיון הציוני רוכש לו לבבות בין כל שדרות היהודים שבעיר וזה מתפשט בערים הסמוכות". ובהמשך עיתון הצפירה מוסר מדי פעם ידיעות על התחזקות התנועה, שקילת "שקלים" גדלה והולכת ועל הקמת ארגונים ומוסדות ציוניים נוספים. בשנות העשרים, ובעיקר בשנות השלושים הראשונות כבר פועלות בעיר תנועות נוער ציוניות ותנועות ותיקות יותר כגון "המזרחי", שהוקמה עוד בעיצומה של מלחמת העולם הראשונה. תנועות ידועות שפעלו בה היו : הנוער הציוני, בית"ר, פועלי ציון ימין ושמאל, וכן תנועת השומר, שפעלה גם להגנת יהודי העיר מפני פורעים אנטישמיים.

תנועות אחרות היו של "הבונד" שהוקמה בוולברום באמצע שנות העשרים ופעלה בין הפרולטריון היהודי כתנועה פעילה מאוד להגנת הפועלים וכן עסקה בפעילות תרבותית ענפה.

פעילותן של התנועות הציוניות בוולברום תרמה רבות לקידום העלייה לארץ ישראל. ואכן יהודי וולברום עוד לפני מלחמת העולם הראשונה, תוך קשיים עצומים, שהיו כרוכים אז במעשה חלוצי זה. עליהם נמנו, בין היתר, "צעירי מזרחי", שחלוציה הכשירו עצמם לעלייה בקיבוץ ההכשרה בסלבקוב. וכן, נתן חפשי, שעלה לא"י עוד בשנת 1909 במסע תלאות שנמשך שבועיים ויותר מוורשה לאודסה ומשם באוניה לנמל יפו. כמו כן זאב איסר שמואלי שעלה ב-1918 מוולברום לקבוצת חולדה. רבים היו מבני וולברום מחברי תנועות הנוער הציוניות בשנות השלושים שהשתקעו בארץ ועשו בה חיל. ובין צאצאי יהודי העיר היו מלוחמי מערכות ישראל, וביניהם שנפלו במלחמת השחרור.

רבים מיוצאי קהילת וולברום מצאו מקלט בארה"ב וקנדה ואת סיפורם מביא, בין היתר, הספר "וולברום עירנו". עוד יש להזכיר את המוסדות הקהילתיים שפעלו בוולברום : ועד הקהילה, "החברה קדישא", שעשתה עבודת קודש בשני בתי הקברות שהיו בה, מוסדות צדקה וחסד רבים ועוד. כמו כן היתה נציגות יהודית במועצת העיר. את ההווי היהודי רב התוכן של עיר יהודית זו קשה להקיף במאמר אחד.

בשנות השלושים, עם עלייתו של היטלר לשלטון, הוצפה וולברום בגרמנים. וכפי שהתברר אחר כך היו הם סוכנים של הנאצים. הם השתלטו על בית החרושת לגומי בעיר. הפולנים גם סבלו מנוכחות הגרמנים והם שכפו את חמתם על היהודים, שסבלו משני הכיוונים. ימי "היריד" שהתקיים פעמיים בשבוע, שני וחמישי, הפכו לימי בלהות לאוכלוסייה היהודית. לא עבר אף יום ללא תקריות אנטישמיות. כל פוחז וריקא שרצה להתעלל קצת ברוכלים היהודים הלך והלשין בפני השלטונות שפלוני זה או אחר העליב את העם הפולני. דוד צוקרמן חבר מועצת העיר, מתאר בספר "וולברום עירנו" את ההתנכלות הבלתי פוסקת של השלטונות והאוכלוסייה המקומית ביהודי פולין ובכלל זה בוולברום : "ובאווירה מורעלת זו הלך היישוב היהודי בפולין לקראת האסון האיום, לקראת מלחמת השמד".

הצבא הגרמני שכבש את וולברום מצא אותה כמעט ריקה מגברים יהודים שרובם ברחו ממנה. אולם הם לא הרחיקו לכת וחזרו לעירם. בתחילת הכיבוש המצב היה עדיין נסבל, אם כי הוחל כבר ברדיפות. בהמשך, הלך המצב והחריף, ואז כבר היו רדיפות, רצח וגירוש מנת חלקם של יהודי וולברום. בליל ה"סליחות" הראשונות, בשבת בבוקר (ה-6 ביוני 1942) רוכזו יהודי העיר כ-9000 נפש בכיכר העיר. החולים הועלו על משאיות והובלו לבית הקברות שם חיכו להם בורות מוכנים לירייה. באותו יום רוכזו בכיכר אלפי יהודים נוספים מפילץ, ומזרנובצה. רובם נשלחו ברכבות למחנות המוות בבלז' ובאשוויץ. כחמש מאות צעירים נשלחו לעבודה במחנה באזור קרקוב. יהודי וולברום הנותרים גורשו בתחילת נובמבר 1942 והגיעו להשמדה בבלז'.

לפני כמה שנים מצאתי בין אלפי התמונות שהביא עו"ד אריה בן-טוב ז"ל מאושוויץ צילום של בן דודי, וולף (זאב ולנר), שחי בוולברום ושנספה בגיא ההריגה הנורא ששמו אושוויץ. יהיו נא הדברים קודש לזכרו ולמשפחתו ולזכרה של קהילת וולברום, שהועלתה על המוקד כאלפי קהילות יהודיות באירופה בשנים הנוראות של ת"ש – תש"ה.

אלתר ולנר

וולברום היא אחת הערים העתיקות בפולין. תחילתה כנראה בשנת 1321 בפקודה של המלך הפולני וולדיסלב לוקיטק שהחליט לברוא את יערות הסביבה ולהושיב אנשים באזור. בתחילת המאה ה-14 היא הוקמה כעיר, על גדות הנהר פוקשיבניצה, לא הרחק מקרקוב, ונהנתה מחסות מלכי פולין הראשונים.

על העיר עברו תלאות לא מעטות : שרפת ענק שכילתה את מרביתה וכיבושה על ידי השוודים, שהרסוה כמעט כליל עד ששוקמה בידי המלך קז'מייז' הגדול והכיבוש הרוסי בימי חלוקת פולין ע"י פרוסיה, אוסטריה ורוסיה.

ראשיתו של היישוב היהודי במקום לוקה בחסר בגלל חוסר תיעוד (כפי שמעיד ר' מאיר שמעון גשורי (ברוקנר) שערך את הספר המונומנטלי "וולברום עירנו"). תחילתו במאה ה"ט, במחצית המאה לערך. שנים לגביהן יש רישום של 26 יהודים משלמי מסים בוולברום. בשנת 1751 נמסר שנתקבל רשיון להקים בית כנסת חדש בעיר ובהמשך נרשמים אירועים שונים הקשורים בחיי היהודים בעיר.

בראשיתה, היתה קהילת וולברום כפופה לקהילת קרקוב הסמוכה. כיישובים אחרים בפולין ידעה אף היא תלאות רבות. נוסף על הכיבוש השוודי שהחריב, כאמור, את העיר, פגעו בה אם כי רק בעקיפין, גזרות ת"ח ות"ט שגרמו כמעט להכחדתה של יהדות אוקראינה, רוסיה ומזרח פולין, בימי חלמיצקי. צוררים פולנים כסטרן צ'רניצקי הוסיפו גם הם על צרות היהודים, אם כי בימי המרד הפולני ב-1863 השתתפו רבים מיהודי וולברום באורח ישיר ולא ישיר והדבר הביא להתקרבות מסוימת בין פולנים ליהודים.

במאה האחרונה גברה האנטישמיות, הן מצד הרוסים ששלטו אז בפולין והן מצד הפולנים. בין היתר נעשה בוולברום ניסיון לעלילת דם כזוגמת עלילות הדם לפיהן יהודים משתמשים בדם ילדים נוצריים למצות הפסח.

בז' אדר תר"ג (1913), קצת למעלה משנה לפני מלחמת העולם הראשונה נעלמה בתו של אחד הנוצרים. הוא העליל על שכנו, ראובן פרומר, שחטף אותה כדי למצוץ את דמה לצורכי המצות של פסח. בעקבות לחץ שהפעילה הקהילה היהודית, עצרו השוטרים הרוסיים את אביה, שהודה על דבר העלילה, ציין כי בתו כלל לא נעלמה, ואף מסר את מקום מסתור הבת, שהודתה כי היתה שותפה לעלילת הדם. השוטרים יצאו לרחובות העיר, פיזרו את ההמון שנתאסף בינתיים ואסרו את התועמלנים האנטישמיים וכך ניצלו יהודי וולברום מפרעות האנטישמיות הקשה, חלקה על רקע התחרות הכלכלית, וחלקה על רקע עלילת הדם על מנדל בייליס ברוסיה, הביאה למצב כלכלי קשה ליהודי העיר. בעקבות זאת, כפי שמעיד הספר "וולברום עירנו", רבים מיהודי העיר היגרו ממנה לערים אחרות בסביבה : סוסנובץ, בנדין ועוד.

כך, שלמעשה, יהודים רבים בזגלמביה - מקורם בוולברום.

עם זאת, בתום מלחמת העולם הראשונה פרחו חיי הפלכלה בוולברום, בה היוותה האוכלוסייה היהודית רוב בין תושביה - 1200 משפחות מתוך כאלפיים. זאת גם תודות לקו הרכבת שעבר בה. תושבי הסביבה נהגו לקנות בחנויות היהודים בוולברום.

בשנת 1920 החלו להתפתח בעיר הגופים הכלכליים הראשונים : איגוד הסוחרים היהודי הראשון, איגוד האומנים ובעלי המלאכה, בנק עממי קואופרטיבי, שנתן אשראי לאומנים ולרוכלים ועוד.

המסחר בוולברום היה ברובו בידי היהודים, ובימי שבת ומועד לא היה מסחר כלל. החנויות ובתי המסחר היו נעולים, להוציא בתי מסחר ספורים שהיו בידי הגויים.

גם בענפי המלאכה והתעשייה הזעירה חלקם של היהודים היה גבוה, ובענפים מסוימים, כגון הבורסקאות, היה כמעט כולו בידי יהודים. בעיר היו עשרות חייטים שהתאגדו באיגוד מקצועי. על בעלי המלאכה היהודים נמנו נגרים, פחחים, שענים ועוד.

איגודי האומנים ובעלי המלאכה, התארגנו לא רק על רקע מקצועי, אלא גם על רקע תרבותי וחברתי. בארגונים אלה היו מועדוני קריאה ותרבות. ואכן וולברום הצטיינה בפעילות תרבותית, תורנית, חסידית, ציונית, כלל יהודית וסוציאליסטית.

הנוער היהודי בוולברום חי חיי תרבות וציבוריים ערים, כפי שמציין שי ברקאי במאמרו על "מפעלי תורה ותרבות" (בספר "וולברום עירנו"). ועדת תרבות היתה מארגנת, לבד משיעורי ערב בשפות, גם הרצאות, ערבי קריאה, משפטים ציבוריים, ערבי ויכוחים או שאלות ותשובות. בעיר היו כמה ספריות, המרכזית שבהן - "קולטורה" כללה כ-2500 ספרים, רובם ביידיש, חלקם בפולנית ועברית.

מלבד "החדרים" הרבים ו"תלמודי התורה" בהם התחנכו הילדים פעל בה, מסוף 1930 בית ספר עממי.

בוולברום כיהנו בקודש **רבנים** ידועים והיו בה אדמו"רים, שנודעו בשם "הצדיקים מוולברום" : רבי חיים קימינסקי, מזקני צדיקיה של חסידות פולין וכן שושלת אדמו"רי משפחת רוטנברג. תנועת החסידות שהתקיימה, למעשה, בוולברום מאז ייסוד החסידות בפולין הכתה שורשים עמוקים בעיר. היו בה "שטיבלך" רבים של חסידי גור, אלכסנדר, רדומסק, קרימלוב, פינצ'וב ועוד.

ככר השוק בוולברום ביום של יריד
Wolbrom - the Market square on a fair day

גירוש היהודים מכיכר העיר
Wolbrom - the Deportation of the Jews

קברי אחים ביער סמוך לבית הקברות היהודי בוולברום

המצבה של קבר האחים בוולברום
Mass Grave near the Jewish Cemetery in Wolbrom

למר גרין שלום רב,
כפי שידוע לך, ביקרתי ביוני 2001 ביחד עם אבי ואחותי את שלושת קברי
האחים של כ-800 יהודי וולברום, שנרצחו ע"י הנאצים ב-13 בספטמבר 1942.
קברי האחים נמצאים ביער סמוך לבית הקברות היהודי. אנו הזדעזענו עמוקות
ממצב הקברים. היער משתלט על הקברים ועולה על הגדר שמסביבם. השביל
המוביל אליהם הולך ונעלם והיה לנו קשה למצוא אותם. אנו חוששים שבעוד
כמה שנים לא תהיה יותר גישה לקברי האחים.
כתבתי מכתב לראש העיר של וולברום בעניין. אינני יודעת כיצד הוא יגיב.
אני מבינה שאולי יש סיכוי קטן שהגמינה היהודית של קטוביץ תהיה מוכנה
לקחת על עצמה את הטיפול גם בקברי האחים של וולברום. אודה לך מאוד אם
תוכל לסייע בעניין בכל דרך שהיא.
אני מודה לך מראש על המאמצים ועל ההקשבה.

בברכה
דניאלה זיידמן-מאואר

* הנהלת הארגון תשתדל לטפל בקברי האחים בוולברום כאשר תסכם את
נושא בתי הקברות בזלמביה עם הגמינה היהודית בקטוביץ
אברהם גרין - יו"ר

יארצייט - תשעה באב

בעוד כמה שנים... / מאת : צבי ימא

ט' באב תשס"ב היה יום חם ומתיש, הבאים לאזכרת קדושי זלמביה בבית הקברות ב"נחלת יצחק"
נתקבצו לאיטם. קהל קטן, כמעט כולם מכירים את כולם.
הטקס היה עצוב ושקט. עשרות האנשים שבאו התפזרו בין המצבות שמסביב למצוא מעט צל ומשען.
ניצולה הקריאה מכתב שכתבה אמה בתקופת הגטו. זעקת יאוש מתוך גיא ההריגה, מן הגטו הנלחץ,
הרעב וחסר התקווה. המילים, בידיש, מתגלגלות וזועקות לעזרה שלא הגיעה.
יו"ר הארגון העלה על נס את פעילות הארגון לשימור ולשיפוץ בתי הקברות בעיירות זלמביה. עבודת
קודש קשה וחשובה שעושה הארגון.
נאמר "יזכור" ו"קדיש".

אך ברקע שוב עולות השאלות : כיצד ממשיכים? איך מגיעים אל האנשים שיכולים להמשיך ולזכור?
אל בני הדור השני, השלישי? לאלה שיזכרו בתשעה באב הבא, לאלה שיוכלו לבוא ולומר "יזכור"
ו"קדיש".

בעוד כמה שנים.
האם בנושאי המורשת היהודית והשוואה עלינו "להתפזר" בזיכרון הלאומי והאנושי כללי, הרחב והעמום
- או שנשאף ליחוד מסוים, לקשר הישיר והאישי שלנו עם הקהילות שהיו ועם האירועים המכריעים
שחוו וצלחו.

איך מתמודדים עם עבר מתרחק?
שאלות לא קלות ליום חם ועצוב.

טקס הזיכרון בנחלת יצחק - ט' באב 2002
Memorial Service at Nachalt Yitzhak - Tishea BeAv 2002

אין עתיד ללא עבר

מאת : אילה אבידב (לבית שלזינגר ווירניק)

ואתם, הניצולים, בני הדור הראשון, אנא עזרו לנו במשימה חשובה זו. אני פונה
אליכם בבקשה ובתחינה. הסבירו את חשיבות יום זיכרון זה ובקשו מילדיכם
ומילדיהם שלא יתנו יד להשכיחו. לא די ביום הזיכרון הלאומי. זה יום השואה
הפרטי שלנו ואל לנו לשוכחו. שכן, בארצנו שלנו עוד נכונו לנו ימי מבחן. וכפי
שנאמר : אין עתיד ללא עבר.

דברים שנכתבו לקראת טקס הזיכרון לקדושי זלמביה בט' באב תשס"ב

טקס הזיכרון ליד האנדרטה לקדושי זלמביה בבית העלמין בנחלת יצחק מתקיים כבר
עשרות בשנים - זהו למעשה היארצייט של יהודי זלמביה. הטקס בא לציין את היום בו
חוסלו הגיטאות בקמיונקה ובשרדולה - היה זה בתשעה באב 1943. האנדרטה במקום
הוקמה ב-1954 ותחתיה טמון אפר קורבנות השואה אשר הובא מאושוויץ.

החום מעיק. הגרון ניחר. יום קיץ לוהט.
אני, נציגת דור ההמשך, עומדת היום, בפני הגלעד בנחלת יצחק לזכר קדושי
זלמביה, בעיניים לחות ובקול רועד וממאנת להאמין.
היום, כמו לפני 59 שנים עומדים עלינו לכלותינו.
לא ניתן לאויבינו לעשות לנו מה שעשו לאבותינו!
נאחז בפיסת ארץ זו - ולא יזיונו מפה !

ללא ספק, כוח התמדה זה שאוב מאותם סיפורי העוז והאומץ מהימים
החשוכים ההם. מאותן שנים בהן התעללו, שרפו והרגו ללא רחם את סבינו
וסבותינו, דודינו ודודותינו, את בני הדודים והדודות שלעולם לא נכיר.
למענם. למעננו. למען ילדינו - אנחנו, כולנו מצווים לשמור ולהזכיר יום זה.
אנחנו, בני דור ההמשך, נעודד את חברינו להגיע לכאן בכל ט' באב על מנת
שיום השואה הפרטי שלנו, של צאצאי יהדות זלמביה, לא ישכח.

יהא זכרו ברוך

לזכרו של ראובן וקסלמן

רומאק,

שנינו צברנו יחד את יסורי האהבה הנצחית והשתחררנו ב-11 באפריל 1945 ממחנה בוכנוואלד. לאחר תקופה קצרה של החלמה בברכת צ'ינו לישראל שצליה חלמנו יומם ולילה יחדיו - קבוצת ילדי בוכנוואלד הציעה לפית הספר החקלאי האמריקאי.

אתה רומאק, נספחת לקבוצת ילדים צעירים יותר, אך מתנת החיים שקבלנו מחדש צרה קשר כל יונתק בינינו - קשר אחים מיוחד בינינו לילדי בוכנוואלד.

אתה רומאק, פנית באחד פית הספר והשרות הצבאי לצולת הצסקים ופניית הארץ.

יום השחרור נהפך ליום הולדתנו האמיתי והחלטנו לציין כנסים בינלאומיים של ילדי בוכנוואלד.

אתה עם נפש הצדינה והטובה תראת רבות לארצון שלום הכנסים. מסירותך לא תשכח מאתנו.

אני תקווה שילדיך ילכו בעקבותי וכן נוכח לראות עוד שנים רבות את פירות אביהם.

קשה לי מאוד לכתוב על רומאק שאינו עוד אתנו.

היה שלום ובר - יהי לזכר ברוך.

נתק (נתן צ'יט)

יד"ר הארגון, אברהם גרין, מספיד את ראובן וקסלמן בשלושים למותו,

באנו לכאן, מספר אנשי זגלמביה ובנדין, עיר הולדתו, כדי לעלות על קברו הטרי בן ה-30 יום של ראובן וקסלמן.

אינני איש בנדין, אני בן צלז'ה הסמוכה. למדתי קרוב לשנתיים בבנדין ואם כי לא הכרתי אז את ראובן, הרי ידעתי על משפחת וקסלמן העניפה.

למדתי להכיר את ראובן פעמיים. פעם ראשונה בענייני עסקים כשעבדתי בחברת הגז, והוא בלן בונה הארץ. הגעתי למשרדו בכיכר מלכי ישראל, כיכר רבין דהיום. התרשמתי מעמדותיו הברורות וישרו המסחר. עדיין לא ידעתי שאנחנו שנינו "מאותו הכפר".

פעם שניה נפגשנו כבר כאנשי זגלמביה.

באביב 1979 קיים הארגון את הכנס העולמי הראשון של יהודי זגלמביה. היינו ארגון עני ולא יכולנו לשכור מקום לכנס. ראובן העמיד לרשותנו את אולם "קולנוע רמת גן" ואני זוכר עד היום שהזמנתי את ראובן להדליק אחת מששת המשואות ודמעות נקו בעיניו.

גם בכנס העולמי השלישי שהתקיים לפני כשנה וחצי הגעתי לראובן. עקב האיתנות שאז החלה, ביטלו אורחים רבים מחוץ לארץ את בואם והשתתפותם בכנס, דבר שגרם לגירעון גדול בתקציב הכנס.

בצר לנו ידעתי למי לפנות, פניתי לראובן וברוב נדיבותו תרם סכום נכבד לכיסוי הגירעון.

זו הזדמנות לבקש סליחה מראובן ז"ל ומשפחתו שתחיה, על התקלה שקרתה בערב האחרון של הכנס.

ראובן, אנחנו החברים מבנדין והסביבה נזכור אותך כאחד הנדיבים הגדולים לארגון זגלמביה ולמען אנשי זגלמביה ובתור כזה אנחנו נדע להנציח אותך בצורה ראויה.

ועתה, לך לדרךך, ותהיה מליץ יושר לאשתך, לילדים, לנכדים ולחברים.

תנוח בשלום על משכבך ותהיה נשמתך צרורה בצרור החיים.

אמן ואמן!

New Books

על חוט השערה / זלמן גיטלר

מאת : תנית רייטר

שנים של שיקום, של דחיקת האירועים לשולי הקיום היומיומי הגיעו בערב ימיו לקיצו. הגיע שלב ה"בשלות" בו חש כי הוא מוכן להתמודד עם המשימה הלא קלה של כתיבת הזיכרונות הכואבים נפשי, לא פחות מכך פיזית. אך הוא מוכן לשלם את המחיר שכן הוא "מרגיש חובה אישית להביא משהו לפני השקיעה... פרטים שאוסף יהיו עוד נדבך לנכתב ולנאמר וכלולים בהם אותם אירועים שהכרעו אישית את חיי במחנות".

ראשיתו של הספר בשנת 1937. בפולין החיים כרגיל, שגרתם לא הופרעה. לא כך בגרמניה. "אח של אבא שלי, ראובן גיטלר, סוחר אמיד וחשוד ילדים הגיע אלינו לבנדין שבפולין ממקום מגוריו, לייפציג בגרמניה. הוא סיפר שהמצב והיחס ליהודים שם הולך ומחמיר מדי יום ביומו. לאור זאת הציע לו אבא שלי שיבוא להשתקע בפולין. אבל כאשר הישווה את רמת החיים שלו בגרמניה עם זו שבפולין הוא דחה את ההצעה באדיבות וחזר כעומת שבא. יותר לא שמענו ממנו דבר".

1938. הוא מספר על עבודתו בעיתון יידיש מכובד, "זאגלעמבער צייטונג" שבעלי ועורכו היה לייביש שפיגלמן, אדם מכובד ומפרסם בסביבה. עותקיו של העיתון נשלחו לכל העולם, לרבות לארץ ישראל. לבד מעבודתו כסדר יד בעיתון הוא גם כתב בו, לעיתים. לאחר המלחמה נראה היה כי הכל אבוד ולא נותר מחנינות שרד וזכר. והנה, לאחרונה התברר לו כי עותקי העיתון מצויים על מיקרופילם בספרייה הלאומית והאוניברסיטאית בגבעת רם בירושלים. הוא נסע למקום ובעבודת נמלים של סריקת גיליונותיו הוא מצא מאמר פרי עטו הנושא את הכותרת "א פארשפטטער חשבון - הנפש", העוסק בספריה היהודית בבנדין. התאריך 11 באוגוסט 1939.

בסוף אותו החודש, פסק העיתון לחופי. הדי המלחמה התדפקו בשער.

באוקטובר 1940, יום שמחת תורה, שמיני עצרת הגיע אליו צו התייבבות לבית היתומים היהודי בבנדין לשם שילוח למחנה עבודה. האם ארזה לו מזוודה עם מיטב הבגדים כשדמעותיה הרטיבו את מרביתם. האב ליווה אותו למקום המיועד. 3 ק"מ של הליכה מזוהזת. איש לא הוציא הגה מפיו. השחייה במקום ארכה מספר ימים עד למילוי המכסה. בשלב זה הוחלט להסיע את הקבוצה לעדה. השמועה על כך נפוצה בעיר ורבים באו להיפרד. "מבעד לחלון הספקתי לראות את אבא שלי עומד בחוץ ומתאמץ לראותני. הוא רץ לצד האוטובוס ונפנף עם ידיו לשלום. אולם בסופו של דבר הוא לא הצליח לראות אותי כי חלונות האוטובוס היו צבועים בצבע כהה. אני אותו כן ראיתי. זו היתה הפעם האחרונה שראיתי את אבא שלי".

וכך ממחנה שיועד לשהה שבועות בלבד הוא הפך למסע ארוך של מחנות עבודה יוהנסבורג; לאורה היטה; גרוס פאנייב; בונצלאו.

בונצלאו היה גם מחנה העבודה האחרון. משם החלו בנדידת המוות, כהגדרתו. הם נודדים ולנים במחנות: גרליץ; זקסהאוזן; אלרייך; דורה; ברגן בלזן. כל מחנה הוסיף עוד נדבך לסאת הסבל והייסורים שכבר עלתה על גדותיה, כשהם מהלכים כמתים-חיים וחיייהם תלויים מגד על חוט השערה, אך פתיל החיים שלהם מסרב לכבות.

פרק נפרד מקדיש זלמן גיטלר לשחרור ולשיקום. הוא עוסק בעבודתו כעורך העיתון "אונדזער מוט" שהפך לימים ל"אונטערזונג" באזור האמריקאי בו מובאים לביטוי הפצעים הפתוחים והמדממים מה, והרצון לחזור לקיום אנושי מאידך. כן עוסק העיתון ברצון העז לעלות לארץ, במאבק כנגד משטר המנדט ונותן לכך ביטוי נרחב.

"יקרא מי שיקרא את הכתובים, הרי שלמען השקט מצפוני אני כותב".

ספרים חדשים

לדמותו של ישראל קוז'וץ - ראש תנועת "הנוער הציוני" בימי השואה בשליזיה / חנה שלומי

מאת : תרשיה הרצברג

הסופר האמריקאי הידוע סול בלו אמר בעת ביקורו בארץ: "כאן בישראל כל אדם הוא Best Seller". ו-Best Seller כזה קבלנו במתנה מהסופרת חנה שלומי. ספר על המנהיג הצעיר, הדגול והאהוב על חבריו. ספר על מנהיג שלא שלח את פיקודיו לפעולה המסוכנת ביותר, אלא הלך בעצמו לקראת המוות ונפל.

נפל ובידו אקדח. כבר בעמוד הראשון של הספר התרגשתי. התרגשתי מההקדשה לזיושה סוס אברבוב. זיושה סוס היתה הרוח החיה בתנועת "הנוער הציוני" בבנדין ובזגלמביה. היא בקרה בערים השכונות וארגנה קנינים של התנועה. היא דאגה לכולם וכולם אהבו אותה. אנחנו החניכים שלה מודים לך, חנה על ההקדשה. חנה שלומי היתה פעילה בנוער הציוני ומדריכה בלבוב ובביאלסקו. חניכיה הרבים קבלו ממנה תמיד מילה טובה ועצה טובה במאור פנים.

פתאום היא נקלעה בתקופת המלחמה באושוויץ. שם שלטו בלעדית הפחד והמוות. לאחר שנתיים קשות של יאוש, חנה יצאת לחופש. פוגשת את משפחתה ואת המשפחה המורחבת: חברי "הנוער הציוני". נודע לה שהם פעלו, שהם ניסו להציל, ניסו להתנדד ולפעמים גם הצליחו. הם האמינו שהבלתי אפשרי יהיה גם אפשרי.

חנה המדריכה הוותיקה מזדהה איתם. במהלך הכתיבה היא מתרחקת מזיכרונותיה מאושוויץ. היא מלווה את חבריה בכל הדרכים המסוכנות ביותר. היא מבינה את המאמץ ואת הכישלון. היא מבכה יחד איתם כל אובדן של חבר והיא עוברת עם הצעירים ועם יחדות זגלמביה את תחושת החרדה המתמדת. על רקע האירועים והמצאות העגומה בולטת דמותו של יוזק (ישראל) קוז'וץ, המפקד, שלא פסל שום הצעה של הצלח יהודים ממוות. למרות הלבטים הוא מקבל על עצמו תפקיד ציבורי, משום שהוא רואה בכך שליחות.

שלומי כותבת: "האיש הצעיר הרשה לעצמו לברוח לעולם החלומות". הוא אסף מסביבו צעירים שהאמינו בו וקיבלו את מרותו.

את יוזק פגשתי בפעולות שונות: במסיבות בקן בבנדין ובסוסובניץ, בכנס האזורי הגדול בבנדין במגרש הספורט של "הכוח", בו השתתפו כ-1000 חברים. נפגשנו במושב הקיץ כאשר הוא בא כאורח. בזמן המלחמה נפגשנו בחווה החקלאית ובבטו בנדין במרפאת הרנטגן בה הייתי האחראית. הוא הגיע למרפאה מספר פעמים עם אחיו בולק. הנושא היה: צילומי רנטגן מזויפים לחברים ששהו בהרים במסווה של פועלים בחופשת מחלה. קובה רוזנברג שארגן את המעבר לסלובקיה הודיע ליוזק קוז'וץ שהכיסוי של "זרוע שבורה בגבסי" מושך יותר מדי את תשומת הלב של האיכרים. לכן חיפשו ומצאו צילומים של מחלות פנימיות, לא בולטות לעין. יוזק המפקד דאג לכל פרט בביטחון חייליו אשר שלח למשימה.

יוזק הרשים אותי באישיותו הלבבית והחמה.

אבל את יוזק האמיתי הכרתי כאן, בארץ, בדרך לירושלים.

פרדקה בקישה אותי שאלוהי אותה להעיד במשפט אייכמן. היא היתה במתח רב וגם אני. כל הדרך לירושלים היא דברה על יוזק. על האהבה היפה שלהם דיברה. "האהבה שלי" אמרה "נתנה לי כוח ואומץ לבצע משימות מסוכנות, הוא תמיד שלח אותי ואני ידעתי שאני חייבת לחזור אליו".

כאשר הגענו לירושלים אמרתי לה: "גם עכשיו יוזק שולח אותך ובזכותו את תצליחי".

דברים שאמרה תושיה הרצברג בערב שנערך לכבוד יציאת ספרה של חנה שלומי

Ella Liebermann-Shiber

About The Collection

On the Edge of the Abyss

Ella Liebermann – Shiber was released from Nazi captivity on May 1945 near Hamburg, Germany. She was 17 years old, very thin, and clad only in a striped prison garment. She says of herself that she was concerned with one thing alone – the urge to draw, to bear witness. Her collection of 93 sketches – *On the Edge of the Abyss* – bears graphic testimony to the horrors she witnessed.

She was born in Berlin. Her ordeal began in 1938, when her family was forced to leave Berlin and reached Bendin in Poland. With the Germans invaded Poland her family found herself in the ghetto. On August 1943 Bendin was declared "Judenrein". Ella was sent together with her family to Auschwitz. Her father and brothers were sent to their death. Her mother and she survived, thanks to her artistic talent. She painted portraits for the Germans. On January 1945 Ella and her mother set out on the westbound "death-march" to Germany. They survived the march and were released on May 1945.

The uninterrupted flow of drawings created by Ella during the years immediately following her liberation was the beginning of a process of rehabilitation, a process of return to life.

Ella Liebermann married Emanuel Shiber, arrived in Israel in 1948 and made her home in Haifa.

Her paintings are collected in Auschwitz museum, in Poland, in "Yad Vashem" and in "Ghetto Fighters House", in Israel.

Her paintings are dedicated to the memory of her loved ones perished during the holocaust: her father Yehoshua, her brothers Alex and Leo, and the rest of the family, and to all other Jewish victims as well. Ella Liebermann – Shiber passed away in 1998.

May her soul rest in peace.

אלה ליברמן-שיבר

על האלבום

חיים על קו הקץ

בימים אלה יצאה לאור המהדורה הרביעית של האלבום "חיים על קו הקץ" מאת הציירת אלה שיבר, לבית ליברמן, ז"ל. בספר מובאים רישומיה – 93 במספר המתעדים את זוויות הכיבוש הנאצי להן היתה עדה. האלבום מביא את סיפור חייה בגטו, במחנות ובצעדת המוות.

אלה ליברמן נולדה בברלין. ב-1938 גורשה יחד עם בני משפחתה והגיעה לבנדין לאחר הכיבוש הגרמני מצאה את עצמה בגטו. באוגוסט 1943 הוכרזה בנדין כאזור "נקי" מיהודים – "יודנריין". היא נשלחה יחד עם בני משפחתה לאושוויץ-בירקנא. אביה ושני אחיה הובלו להשמדה. חייה וחיי אמה ניצלו הודות לכשרון הציור שלה, בציור פורטרטים עבור הגרמנים. בינואר 1945 יצאו אלה ואמה בצעדת המוות מערבה, לכיוון גרמניה. הן שרדו את הצעדה ושוחררו במאי 1945.

סדרת הרישומים שעשתה אלה ללא הרף, בשנים הראשונות לשחרור, היו גם תחילתו של תהליך השיקום.

אלה ליברמן נישאה לעמנואל שיבר, עלתה לישראל, בנתה את ביתה בחיפה והקימה משפחה לתפארת.

ציורי אלה ליברמן-שיבר מצויים במוזיאונים באושוויץ, ב"יד ושם" ובבית לוחמי הגיטאות. תערוכת ציוריה מוקדשת להנצחת יקריה שנשפו בשואה – אביה-יהושע, אחיה אלכס וליאו, בני משפחתה ולכל בני עמנו שנשפו בשואה.

אלה ליברמן-שיבר נפטרה ב-1998.
יחי זכרה ברוך.

עמנואל שיבר, בעלה, וילדיה תרמו לארגון יוצאי זוגלמביה כמה מאות עותקים של האלבום – "חיים על קו הקץ". הנחלת הארגון תעשה כמיטב יכולתה להפיץ את האלבום בין גורמים שונים ולהנציח את אלה ליברמן-שיבר ואת התרומה הכה מיוחדת ונדיבה של בני משפחתה, בצורה ראויה.

L.dz. VII-851-7/7834/98

Oświęcim, 1.06.1998

Pan
Emanuel Shiber
10 L. Pasteurstr.
Haifa – 35431

Izrael

PAŃSTWOWE
MUZEUM
OŚWIECIM
BRZEZIŃKA

Wiadomość o zgonie Pani Elli Liebermann-Shiber, byłej więźniarki KL Auschwitz i znakomitej malarki – przekazana przez p. Emerykę Iwaszko – przyjęliśmy z wielkim żalem. Dyrekcja Państwowego Muzeum w Oświęcimiu oraz pracownicy proszą o przyjęcie wyrazów głębokiego współczucia.

Osoba Pani Liebermann zachowała się w naszej pamięci niezwykle miło z bezpośredniego kontaktu podczas Jej pobytu z Mężem i Rodziną w Muzeum oświęcimskim w maju ubiegłego roku. Pozostanie w naszej pamięci jako osoba wrażliwa i skromna, a zarazem o wielkich osiągnięciach twórczych, wnoszących ogromny wkład w upamiętnianie tragedii obozów koncentracyjnych i propagowanie Holocaustu poprzez sztukę.

DYREKTOR

Z wyrazami szacunku

mgr Jerzy Wróblewski

בית לוחמי הגיטאות
למורשת השואה והמורשת ע"ש יצחק קאניקסון
סמל"ר עמותה 4-613-004-58

למר שיבר היקר,

בתמונות אלה גנוזה למעשה עדותה של אלה. רגילים אנו בעדויות בע"פ ובכתב, אבל עדות באמצעות האמנות היא דרך מאוד מיוחדת.

תמונותיה של אלה הן נכס לאומי ואנו גאים להיות המוסד שמשמר את התמונות, מציגן באולמות ודואג להפיצן ברחבי העולם. עובדה זו, העניין שהעולם מגלה ביצירות אלה, מעמיד את תרומתה של אלה כערך סגולי בפני עצמו.

בדרך של השאלה, ניתן לאמר כי בין כל שאר פעילותה ותרומתה של אלה למשפחה ולחברה הישראלית, הרי שיצירות האמנות שהותירה אלה ב"בית לוחמי הגיטאות", הן בבחינת צוואה ומצווים אנו לשמור עליהם מכל משמר מחד ומאידך להפיצה ברבים ועל כך נשקוד.

שמחה שטיין – מנכ"ל

ארגון עולמי של יוצאי זוגלמביה

מר שיבר היקר,

העיון באלבום הציורים "חיים על קו הקץ", של אשתך המנוחה, אלה שיבר לבית ליברמן, הביא אותי להתרגשות רבה.

60 שנה לאחר השואה חוזרים, מזכירים ומראים ציוריה את הזוויות. זוויות, שאנו, רוב ניצולי השואה, עברנו על בשרנו ושאלה ליברמן ידעה להעלות על הנייר בצורה כה ריאליסטית.

אברהם גרין – יו"ר

שר המדע התרבות והספורט
Minister of Science, Culture & Sport

לכבוד עו"ד עמנואל שיבר,

בציוריה החדים, המובאים בספר, מצליחה אלה ליברמן להעביר למבט בהם את זוויות התקופה שגילו לעד עיניה מזווית הראייה האישית והמרגשת. כל עיון בכל ציור מצויריה מחדש את התמונה כיצד הצליחו בני עמנו המורעבים והמושפלים ... להחזיק מעמד, כיצד הצליחו לצפות במחזות מעין אלה מדי יום, לחוות אותם על בשרם ולשמור על שפיות. תמונה זו מתחזקת עוד יותר למראה מדינת ישראל, מדינתו של העם היהודי, שהוקמה בידיהם הממוספרות ובזיעת אפם של אותם הניצולים, שאת סיפוריה של אחת מהם, של אלה ליברמן מספר ספר זה.

רוב הניצולים ורצונם העז לחיות, העולים מבין דפי הספר צריכים להיות לנו סמל, לדוגמא, נר – עד, שלאורו נמשיך ללכת.

לספר "חיים על קו הקץ" תרומה רבה וערך היסטורי ותרבותי, ואני מקווה מאוד שריבים יזכו לעיון בו ולהעביר את מורשתו, מורשת הדור, גם לדורות הבאים.

מתן וילנאי

- ❖ Emmanuel Shiber, Ella's husband and her children donated several hundreds of copies of the Album – "On the Edge of the Abyss" to our organization, which will make its best efforts to ensure its dissemination among various bodies for the worthy commemoration of Ella Liebermann-Shiber and the unique and generous contribution of her family.

חיפוש השנים האבודות

מֵאֵת: אֲרִיֵּאל יְהוֹנָתָן

גרוס-רוזן, ביקרתי במסגרת סיור של יוצאי זגלמביה, בשנת 1993. את המחנה השמיני בוכוואלד, ביקרתי בשנת 1989, עוד בזמן השלטון הקומוניסטי, במסגרת סיור של אסירי המחנה לשעבר וחברי הליגה האנטי-פשיסטית. את המחנה התשיעי, הרצנוגן, ליד נורדהאוזן, אבקר השנה.

רק את המתנה בדורפֿלס לא הצלחתי למצוא. למרות הנסיעות הרבות לצ'יכָה והחיפּוּשים לא הצלחתי למצוא אותו. עד אשר ידיד צ'יכָה המציא לי עותק של מפה ישנה מתקופת הכיבוש הגרמני.

בזירת המפה מצאתי שתי עיירות בשם דורפֿלס.
באחד הביקורים שלי בציכיה, עם רכב, יצאתי לחפש את המקום. המקום
הראשון אליו הגעתי היה בגבול פולין גרמניה, אך הסתבר שזה לא היה מה
שהיפסתי. לכן פניתי אל המקום השני, אך שם לא ידע להצביע על המקום ומה
שמו כעת. ידעתי רק את שם האזור הכללי, מורבסקה טרובובה.

אי לכך נכנסתי למשרד הדואר המקומי וכאן קבלתי את קצה החוט. מנהלת הדואר ידעה בדיוק מה אני מחפש. היא ציירה לי מפה קטנה של האזור על פיה הגעתי לעיירה קטנה ששמה היום "ויסקה" או "ביצקה".

האשה הראשונה שפגשתי אישרה שאכן עיירה זו היא דורפסל מתקופת הכבוש הגרמני. סיירתי במקום, איתרתי את קרחת היער בה היה ממוקם המחתה. כמו כן מצאתי את האוטוסטרדה והגשר שבנינו.

ניתן לומר שבעת זו באתי על סיפוקי, מצאתי את המקום האחרון שבו איבדתי חלק מחיי ובזה השלמתי את המשימה.

חשתי הקלה. חשבון השנים האבודות מתאים. בספירה כוללת הגעתי לסך הכל של 57 חודש של חיי שנגזלו ממני על ידי הצורר הגרמני.

אולי אנשים מאזרינו, שעשו את אותו המסלול, או חלק ממנו, יזהו את השמות או המקומות אותם הזכרתי בשורות אלה.

ברצוני לחלוק עם הקוראים את ההתנסויות שעברתי תוך כדי חיפוש אחר המקומות בהם, בעת המלחמה, אבדו שנות נעורי. הדחף למצוא ולהגיע אליהם החל שנים רבות לאחר השחרור ממחנה ברגן בלזן. לא היתה זו החלטה פתאומית. היה זה תהליך שהחל בעקבות ביקורי הראשון בפולין ב – 1983 עת ביקרתי את אושוויץ/בירקנאו.

התהליך החל במודעות שלי לגבי העבר שעד אז לא רציתי לדבר עליו. כמו רבים מאתנו, שלא דברו על הגורל שלהם ועל מה שעבר עליהם בעת שנות המלחמה. תופעה שהיתה קיימת במיוחד אצל ניצולי השואה שהגיעו ארצה מיד אחרי שחרורם.

במסגרת עבודתי, הגעתי לאירופה לעתים קרובות, כך שהזדמן לי לחפש ולפקוד את המקומות והמחנות בהם הייתי בתקופת מלחמת העולם השנייה. מסע חיפושים זה התנהל ללא סדר כרונולוגי או הגיוני, הנחתי לזמן ולגורל להוליכני.

המחנה הראשון בו ביקרתי היה המחנה האחרון - ברגן-בלזן - שבו שוחררתי ב- 15 באפריל 1945. זה היה בשנת 1973 בעת ביקורי בגרמניה עם משלחת רשמית כאורחים של הצלב האדום הגרמני. בברגן-בלזן ביקרתי עם קבוצות נוער עוד לפני ביקורי הראשון בפולין.

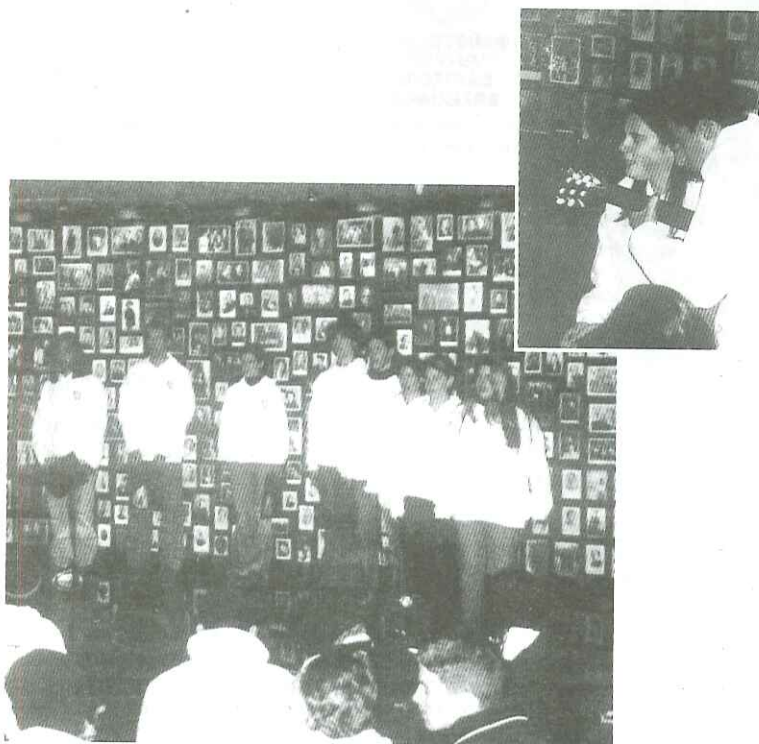
תהליך החיפוש המעשי והרצוף התחיל אחרי שנת 1983, לאחר ביקור במחנה אושוויץ ובגיר זבירצה, ממנה נלקחתי ב- 1940, למחנה הראשון, ד.א.ב. אונרודה שבסלזיה תחתית ליד העיר שטרלאו – שצלצה אופולסקיה. את המחנה השני, דורפלס בו שהיתי תקופה ארוכה, מצאתי בסוף חיפושי, אבל על כך מאוחר יותר.

את המחנה השלישי, פלוסינגן, מצאתי ליד העיירה לבנוביצה, ליד תעלה שמחברת בין הנהרות אודרה וניסה.

את המינים החמישי אושוויץ כבר הזכרתי. במחנה השישי והשביעי, פינבטייכן

The Second & Third Generation

דור ההמשך

טקס הזיכרון ב"סאונה" בירקנאו
The Memorial Service at the "Sauna" in Birkenau

Dearest grandson...

This letter was sent by Ester and Izi Grüengras to their grandson Tomer, who with his high-school tour visited the Jewish historical sites and concentration camps in Poland. The leader of the tour decided to read this letter during the main commemoration in the "Sauna building" in Auschwitz-Birkenau.

This place serves today as an exhibition of Jewish families photographs, mostly of the Zagłębie area ,took before and during the Holocaust.

2002 שנת 15
(ג'ק) תתב, לזמן גלגל
מסלול לזמן.

מ' יבול לראות שכן אנו עשוי כל זאת לעמל?
כל מה שגא' ע' רק חלק קטן מכל היסודים, בבוא
הכדיפולג (בדינאמיק) לעבדו בן המשפחה לעזר יחד עם חזיון
יהודים - עד שהיה יומם האחרון.
על פס' הכבד לאורכם הלב היום לדינאמיק, בג'עו דמסד
האחרון תסבים, הסבאל והדילג. בה הפידו בין גברים ונשים,
הודילג תבסבים יחד אפוארג פקן אפוקנים והחזים הודילג
לגא' הע'ים.
אחיועו ע', פדיג לאפול, צככונם אפכבה, לא היו מוכנול אפולאיר
אל אפא דאמל החזיר אפד. הם החזילו להיות איה עד אפד האחרון.
כאשר אמר היום תפיד, הודילג נ' אפולא פול, הם
כאשר הביטו עזיק משמים אפולא ע' פק, לנצח מהמשפחה הקדושה
הזאת נגן אפול הכבד, הע' מ'שכאל אפולא אפולא חזו כל
הדילג. בן, לו הדילג לא אפולא אפולא מה עזר ע' הע' היהודי ומה
נעשה אפול המשפחה לעזר. אפולא פק, לאפולא אל אפולא אפולא יהודי
אפולא אפולא עזיק אפולא כל הכדיפולג האפולא לא אפולא אפולא אפולא
ב' האמנה אפולא היא הדילג הנכונה הע' אפולא ימים קלים עזככונם אפולא
עזיל.

[illegible][illegible]

מכתב זה נכתב ע"י סבא וסבתא גרינגראס אל נכדם תומר והוקרא בטקס שנערך ב"אולם הסאונה" בבירקנאו. המילים המרגשות שהושמעו הפכו לאחד הרגעים הבלתי נשכחים במסע לפולין.

עמדנו על אדמת אושוויץ הארורה וידענו שניצחנו

ערב פסח 2002, שלושה דורות עומדים על הרמפה ההיא, בסערת נפש • לפני שישישים שנה קרע חייל נאצי את יוסל אייכנוולד מאחיו צבי, ושלח אותו להשמדה • צבי ניצל, ועכשיו הוא שב לאושוויץ עם ביתו של נכדו ועם בנו, כדי לזכור, לספר, ולחתום סיפור של שואה ותקומה

דב אייכנוולד

יצתי שתראו אותי עומד כאן עמכם, ותבינו שאני הייתי בכל אלה, אומר צבי, אבי, בארוחת ערב שבת בקרקוב, לבני כיתתו של נכדו אופיר, באחד השיאים של מסע לשלילן בערב פסח האחרון. מסע יחד עם בני ביתו של אופיר, כיתה י"א בשיבת בני עקיבא, כפר הרא"ה. שלושה דורות עומדים על אדמת אושוויץ הארוכה, אבי, בעצמו ניצל אר שוויץ, אני ובני, המניף בידי דגל ישראל, וידענו שניצחנו אותם.

ארהשבת שלפני הנסיעה לפולין עשינו בירד שלים, חוגגים חמישים שנות נישואים, חתונת הזהב, להורי, שרה וצבי. אבא הוא אדם מוצל מאש, ילדות של גטאות ומחנות השמדה, אמא ילדת העיר העתיקה בירושלים. יחד בנו הקימו משפחה וחיים לתפארת במדינת ישראל. במהלך אותה שבת מצאתי עצמי מהדרג על אבא, ועל כוחם הכלכלי יאומן של החיים. אבא, שהוריו נלקחו להשמדה בהיותו בהיותו נער בן 15 גטו בגריין שליך קר קוב, אבא, שנשאר עם אחיו ואחיותיו הקטנים לבר בבית, אבא שתשעת אחיו ואחיותיו נרצחו בידי הנאצים והוא, הוא לבדו אסף את שבריו ונלחם לא חת את חייו. התבוננתי בשולחן השבת, הסתכלתי על אחי ואחותי, ועל ילדיהם ולפתע היכרת בי הד בנה, כי הדיו של אבא וכל תשעת אחיו ואחיותיו יושבים עמנו כאן. חיים, בתיה, סימה, רייזל, שלמה, צילה, דב, יוסף. כל הילדים והנכדים קרואים על-שם אחיו ואחיותיו והוריו של אבא. לכולנו, לנו ולילדינו, יש שם נוסף שנבטע בתעודת הזהות, אבל

גם בנשמותינו. שם שני לזכר המשפחה שנספתה בשואה.

למחרת נסענו לפולין. מסע למחנות הילדות של אבא, למחנות המוות. בדרכנו באוטובוס לאושוויץ, ביקש הרב קריגר, מחנך הכיתה, מאבא לספר לתלמידים על הקורות אותו מאז נלקח מביתו שבגטו, למחנה ההשמדה. אר שוויץ בירקנאו. אבא החל בסיפורו, כשגרנו נחנק ועיניו מתערפלות בדמעות.

נער בן שש עשרה, מגיע ברלכת באותם קרד נות בקר מפורסמים לרמ פה באושוויץ, יחד עם אחיו ואחיותיו הקטנים ממנו. בירידתם מן הרכב בת עורכים החיילים הגר מנים סלקציה ושואלים לגילו. הוא משקר ואמר שהוא בן שמונה עשרה. שלוש שנות מלחמה כבר מאחוריו, שנות גטו, שנות רעב, שנות יתמות,

הוא מבין בחושי הבראיה המנוסים, שעדיף להיות גדול יותר, כי כך שורדים. ובכל זאת שולחים אותו שמאלה, אבל הוא מתעקש וחרד לקבוצה שכותרתו "מני". נער חפץ חיים.

כשהוא מצליח לטור הימני, רץ אחרי אחיו הקטן, הצעיר ממנו בשנתיים, נאחו במכנסיו, נועץ ציפורניו בגליו ולא מרפה. החייל הגרמני

במבט של רצח בעיניים היכה נמרצות באחי והפריד כינינו לנצח, מספר אבא לנערים הישראלים. המשכתי הלאה ולא הסתכלתי לאחור, לא יכולתי לראות מה קרה לאחי הקטן, שנשאר שם בלעדי. מאו, שישים שנה, אני לא מסתכל לאחור, ולא חושב על מה שקרה איתו, כיצד נלקח עם שאר האנשים שנשלחו לטור השמאלי - להשמדה.

על הסיפור המצמרר הזה של אבא, אותו סיפור ססיפר באוטובוס, בדרך לאושוויץ, גדלתי אני. לי לוח רבים לפני השינה ניי סיתי לתאר לעצמי את הק ריעה ההיא, של אח גדול, מאחיו הצעיר ממנו, האחד לחיים והשני למות. ואו בבוקר יום שישי בדרך לאושוויץ, אבא מספר את הסיפור לחבריו של אופיר. אבל הפעם הסיפור שונה. זו הפעם הראשונה שאבא קרא לאחיו הצעיר בשמה יוסל.

"יוסל אחו במכנסיו ולא רצה לעזוב אחי עד שבא הנאצי", הוא אומר, ודמי קופא בעורקי. בני אופיר קרוי גם יוסל, על-שם אחי סבו. עכשיו, אחרי שישים שנה חזרו צבי ויוסל לרמפה, שעליה הופרדו באר שוויץ. אף אחד לא יכול עוד להאריך ביניהם. התברר ננתי בסערה שהתחללה בנפשו של אבא, וידעתי שאבא ניצח את הנאצי המתועב והוא שהפריד בינו

"יוסל אחו במכנסיו ולא רצה לעזוב", אומר אבא, ודמי קופא בעורקי. בני אופיר קרוי גם יוסל, על-שם אחי סבו. התבוננתי באבא וידעתי שהוא ניצח את הנאצי המתועב ההוא

לבין יוסל. וידעתי גם שהמצאתנו כאן, שלושה דורות, אני ובני יחד עם בני נער ישראלים, שיש להם דגל והימנון ומדינה משלהם, הם הם תשובתנו הניצחת.

אני בא אליכם מהעולם האחר, ממקום שמעט מאוד שרדו ובאו ממנו, אומר אבא בארוחת ערב שבת בקרקוב, לחברי ולבני כיתתו של נכדו אופיר. כל מה ששמענו, בכל מקום שדרכה כי רגלכם על האדמה המקוללת הזו - שם אני הייתי. רציתי שתראו אותי עומד כאן עמכם, מכלי בעצם קיומי פה עמכם, את כל אותם דברים שלא ניתן לתארם. עצם עמידתנו פה יחד, כאנשים חופשיים מארץ ישראל התפשטת, אין לך ניצחון גדול מזה, ואין לך נקמה גדולה מזו בצורך שמדינתנו לא צלחה.

עם הכוח שנתנו לו בנינו, נכדו, ובני הנער שאי תו, יכול היה אבי לחפש את אחיו יוסל, להביט בעיניו ולומר לו. אנחנו כאן בשבילך ובשמך, ולומר קדיש וללמוד פרקי משניות, לזכר אחיו ואחיותיו. המבט הזה וסיפור חייו רחוק הכאב, הם בעיני השילוב הבלתי יאומן של שואה ותקומה, האלי, שואה וגבורה.

כשהורנו לחזרנו, הוסיף אבא ואמר לי: להיות באושוויץ איתכם, לראות את אופיר וחבריו, משמע לדעת שיש המשך, משמע לדעת שיש נחמה, ועכשיו אני מרגיש, שנשמתי שהניצחתי כל אותם שישים שנה, חסרת מנוחה, מצאה לה מנוחה בגופי. כל אחד נכנס למיטתו, ואני המשכתי להרהר וחשבת, כי מאותו המקום גם אני שואג את אותה נחמה, תקווה ואמונה.

דב אייכנוולד הוא מבין הנציחים הפסידים של יריעות אחרונות

יריעות אחרונות | יום שלישי, כ"ז ניסן תשס"ב 9.4.2002

בלוק מס. 14 בברקנאו
A visit to Poland 2002 : Block No. 14 at Birkenau

אושוויץ
Auschwitz

מסע לפולין 2002 : על יד האנדרטה במקום בו עמד בית הכנסת בבנדין
Near the Synagogue at Bendin

Information

הנצחות אישיות

אנו מזכירים כי במרתף ההנצחה שביד הזיכרון במודיעין נותרו עדיין מקומות להנצחה אישית של בני המשפחה שנספו בשואה. הנצחת שורה אחת חרוטה בשיש שחור עולה \$150. המבקשים להנציח את יקיריהם יפנו לאלולם הארגון הפתוח מיום רביעי בערב וימלאו טופס עם הפרטים הדרושים.

מי מכיר? מי יודע?
Who Knows? Who remembers?

בני העיירה שצ'קוצין

ארגון התרבות ע"ש טדאוש קושצ'ושקו בפולין מחפש יהודים שמוצאם מהעיירה שצ'קוצין באזור שלנו. הם מעוניינים בקשר על מנת להנציח את זכר הקהילה הזאת בפרסומים שלהם. כל היודע דבר על אנשים שמוצאם מהעיירה הזאת מתבקש ליצור קשר עם מערכת העלון.

מידע שוטף

דמי חבר

הפעילות הרבה של הארגון מחייבת הוצאות כספיות בלתי מבוטלות. הכיסוי הכספי העיקרי בא מדמי חבר העומדים השנה על 120 ש"ח. אנו מבקשים מכל חבר שטרם שילם את דמי החבר לעשות זאת בהקדם. את דמי החבר ניתן לשלם:

- ישירות לחשבון הבנק - בנק לאומי - סניף 802 - רח' אלנבי, ת"א - לזכות "ארגון יוצאי זגלמביה" מס. חשבון - 98084/48. המשלם בדרך זו מתבקש לרשום את שמו וכתובתו כדי שנדע למי וללאן לשלוח קבלה.
- באולם הארגון (רח' פרישמן 23 ת"א) הפתוח בימי ד' אה"ח.
- לגבי סלה הוברפלד - יהודה הנשיא 5, רמת-גן, 52376. טל: 6184463-03
- לגבי הדסה קנטור - רמת-גן. טל: 6775605-03
- למר שאול שטרנפלד - חיפה. טל: 8256067-04
- למר צבי לנדאו - ת.ד. 4120 בת-ים, 59395. טל: 5067337-03

February 2002

March 2002

Dear Friends,

Every year for the past 19 years, the Zaglembie social group of friends from Miami, Florida come together to continue the legacy and strengthen the link of our Zaglembie survivors. these dedicated individuals include:

Max and Marysia Borden
Regina Eisenstein
Rosa Koplovitz
Jack Baigelman
Arnold and Sali Gleitman

Jenny Eisenstein
Bluma Schichter
Jadzia Karol Szychter
Sem Jasny

This year a dinner dance was held on Feb. 7th, 2002, at the Beth Torah Synagogue. As always, the evening opened with the Hatickvah, followed by greetings and an eloquent speech given by Rosa Kaplovitz Baigelman. The festive dinner and dancing continued into the late evening hours.

As the years go by our friendships get stronger and the need to be connected is always present. We look for every opportunity to share the memories of our family members who were brutally murdered, cherishing forever and ever their memory. At these gatherings we also share memories of our youth, our present lives, and our hopes for a brighter tomorrow for all. When we meet together once again we feel strong, giving thanks to God for the blessing to celebrate each others existence. And commitment to Israel is ever lasting. God Bless You All.

We are happy to contribute for the upkeep of Yad Hazikaron – the Memorial for Zaglembie Holocaust Victims.

We hope this year will bring peace to Israel, as well as to your dear families.

Yours Sincerely

Jenny Eisenstein & Regina Eisenstein

Dear Friends of Zaglembie,

We hope this letter will find you in good spirit.

We pray everyday for the safety of our brothers in Israel.

Our hearts go out to you all in friendship and will never stop praying for a brighter tomorrow.

May God bless you with good health.

Enclosed you will find the donation of \$2300.

It is the wish of our Zaglembie Social Group in Miami Florida to allocate this money for the upkeep of the Yad Hazikaron.

God bless you and the land of Israel.

Yours Sincerely

Jenny Eisenstein & Regina Eisenstein

April 2002

Dear Jenny and the members of the Zaglembie Social group in Miami Florida,

Thank you very much for your donations and participation in the up-keeping of the Yad Hazikaron in Modiin.

The ceremony of the last Holocaust Day took place in Yad Hazikaron on April 9th. In spite of the hard times we experience these days, many people came to this impressive event. We were honored by the presence of two of our government officials who felt the importance of the memory and gave us the confidence that is so needed now. Thank you again.

Our best wishes to you

Rina Kahan

Zaglembie World Organization, Israel

Dom przy ulicy Targowej 18.

Na tegorocznym Festiwalu Filmowym w Cannes reżyser Roman Polański otrzymał najbardziej prestiżową nagrodę - Złotą Palmę za swój film p.t. "Pianista", nakręcony na podstawie autobiograficznej książki muzyka i kompozytora Władysława Szpilmana, opisującej przeżycia autora w getcie Warszawy w czasie okupacji hitlerowskiej, życie w kryjówek i zupełnie niespodziewane ocalenie w ruinach Warszawy.

Znany kompozytor i pianista, Władysław Szpilman, który związany był od początków swej artystycznej kariery z Warszawą jest dzieckiem Sosnowca, gdzie spędził dzieciństwo i pierwsze lata młodości, w domu przy ulicy Targowej 18.

Jego sąsiad z tej samej kamienicy, izraelski artysta - malarz Jakub Zim wspomina rodzinę Szpilmanów, oraz dom przy Targowej 18, który nazywa "małym światem"

Jakub Cymberknopf - Zim

Polski poeta, Maciej Szczawiński przeprowadził ze mną wywiad radiowy w którym znalazłem się przed mikrofonem z moimi wspomnieniami i wzruszeniami, gdy zjawiałem się w Sosnowcu po 50 latach od opuszczenia mego rodzinnego miasta.

Z uczuciem niepokoju i w wielkim wzburzeniu wspierałem się w jego towarzystwie na trzecie piętro domu przy ulicy Targowej 18, domu mego dzieciństwa i młodości.

Stoję pod drzwiami. Pukam. Raz. Drugi. Nikt nie odpowiada. Jakże symbolicznie! Głucha cisza, przerywana retorycznym pytaniem Macieja: - Jakże ryty chcesz znaleźć, co odrzucić, odbić, co zerwać w tym mieście, w twoim Sosnowcu, kiedy nie ma tutaj drzew?!

- Istotnie. Drzewa wycięte. Miasto obce i nieswoje - moje. Domy. Pomniki. Owinięte wrdżawie bandaż. Dźwięki. Głuche echo przeszłości, pięknej i bogatej.

Tylko rana - blizna po mezuze na framudze drzwi świadczy o tym, że mieszkali tutaj Żydzi. Z odrzucić i z odpadających z tynku ścian zebrałem "ślady palców", za pomocą ołówkowej odblaski na papierze, (frotaz w języku sztuki). Ta prosta metoda umożliwiła mi zabranie do domu rzetelnego, autentycznego dowodu z obszaru mego dzieciństwa.

Wędrowałem ulicami mego miasta, a obrazy z przeszłości jawiły mi się przed oczami.

Ulica Modrzejowska. Samo serce żydowskiej ludności Sosnowca. Ulica pełna kolorów i zapachów; gwarna, ruchliwa...teraz wyludniona z Żydów.

Nie ujrzyś ni kapot, ni czarnych kaszkietów - "żydowskich czapek", aniskromnie długichspódnicurodziożydowskich córek.

Nie usłyszysz zgłębku; konglomeratu języków: jidysz, polski, górnośląska gwara polska z niemieckimi wtrętami. A zapachy! Aromat kawy, przypraw, piwa, czosnku, kielbasy, świeżego pieczywa, wymieszane z dymem taniej tabaki - koktajl woni! Zapach gęsty i ostry; jednakowo odpychający, co pociągający.

A na rogu Modrzejowskiej i Targowej - "bajgelmacher" z koszem obwarzanków, wykrzykujący swym ochrypłym głosem: "Bajgelech, gorące bajgelech!" Rozgląda się przy tym wokoło, czy nie zbliża się policjant, żeby mu skonfiskować towar. I tam, na tym samym miejscu siedzi teraz przekupka, oferując ciepłe pączki. Jak mocno, jak bardzo bola wspomnienia!

No i jak nie wspomnieć "Słodkiej dziurki" - sklepu ze słodyczami, w którym tonał każdy grosz naszego kieszonkowego. Co za świat - cały świat! Zniknął i nie ma go więcej.

x x x x x x x x x x x

Ulica Targowa 18. Dom, w którym przyszedłem na świat i spędziłem dzieciństwo i młode lata. Dom - "mikrokosmos" żydowskiego świata. Mieszkało w nim ponad 50 rodzin. Żyli, tworzyli, pracowali, świętowali soboty i dnie świąteczne. Śmiali się. Płakali. Rodziny zamożne obok mniej zamożnych czy "bogaczy sobotnich" co to cały tydzień nie bardzo mieli co do garnka włożyć, ale oszczędzali na sobotę, żeby świętą sobotę uczcić suto zastawionym stołem, jak nakazuje tradycja. Przy Targowej 18 nie widać teraz na podwórku braci Feldman, którzy zajmowali się rzemiosłem tapicerskim.

I nie wydostają się dźwięki muzyki Chopina z okien rodziny Szpilman na pierwszym piętrze. Takie właśnie mieli muzyczne nazwisko - po żydowsku i po niemiecku Szpilman znaczy grajak. Rodzina muzyków. Ojciec był skrzypkiem, matka pianistką, a najstarszy syn, Władek był młodym, zapowiadającym się pianistą.

Doskonale pamiętam oboje Szpilmanów - rodziców, szczególnie widzę w wyobraźni jak przemierzają dziedziniec domu udając się do swoich zajęć.

Dzień w dzień ojciec, niewysoki pan, starannie ubrany, z futerałem ze skrzypcami w ręku i jego żona, elegancka, ze starannym makijażem i z długim warkoczem spływającym na plecy. Drobny krok, wyprostowana sylwetka. Zawsze chodzili razem.

Pan Szpilman pracował w operze w Katowicach. Dodatkowo

תורגם מעברית ע"י אנה ציוויקובסקה

oboje przygrywali na instrumentach w kinie "Zaglembie" przy wyświetlaniu niemych filmów. Do czasu gdy film dźwiękowy pozbawił ich tego zajęcia.

Niekiedy słychać było z okien Szpilmanów także i dźwięki zgrzytliwe. Były to tony wydobywane z instrumentów przez ich początkujących uczniów. Ja także miałem się znaleźć wśród nich, lecz moja "kariera muzyczna" skończyła się nim jeszcze zdążyła się zacząć. Bo pewnego dnia Szpilmanowie wyprowadzili się. Wyjechali do Warszawy, żeby być razem z Władkiem, który zaczynał swą karierę w Polskim Radiu. W stosunkowo młodym wieku Władek otrzymał nagrodę na Konkursie Szopenowskim, co umożliwiło mu doskonalenie się u znanych w owym czasie mistrzów w Niemczech, po czym powrócił do Warszawy i szybko zdobył popularność. Z rodziny Szpilmanów ocalał z Zagłady tylko Władek.

W tych dniach czytałem jego książkę, na podstawie której nakręcono film "Pianista". Opisał w niej swoje przeżycia w getcie warszawskim i po likwidacji getta. "Pianista" nie jest jeszcze jedną książką o śmierci największego w Polsce skupiska żydowskiego. Jest to świadectwo heroizmu człowieka, artysty - muzyka, gdy przez cały czas muzyka utrzymuje się w tle. Książka ta jest hymnem dla życia i dla muzyki.

הבית ברחוב טארגובה 18 - סוסנוביץ
Sosnowiec - the house on Taragowa 18

Dear Friends and Fellow Zaglembians,

The Organization of Zaglembian Jewry has been active on numerous issues for several years. In addition, the organization's administration initiates special activities to realize its primary aims which are **commemoration** and **heritage**.

In the area of **commemoration** – the commemoration of the holocaust – we are active in Israel as well as in Zaglembe, Poland. In Israel, after many approaches and attempts to secure an agreement, the Tel Aviv Municipality finally agreed to commemorate Zaglembian Jewry by naming one of the city streets "Kehilot Zaglembe" Street. The ceremony will take place in late October and we invite all generations of Zaglembians to participate in this important event. Our attentive participation in the ceremony constitutes not only as an act which honors our families who perished in the Holocaust and who are worthy of having a street named after them. Our participation is moreover a symbol of thanks and appreciation to the Mayor and City Council for supporting this commemoration enterprise. In Zaglembe – last year, the Sosnowiec cemetery was renovated and this year we plan to renovate the old cemetery on Podzamcze Street in Bendin. This cemetery was established in 1831 and is now the oldest Jewish cemetery in all of Zaglembe. The cemetery requires extensive efforts since the tombstones have sunk into the ground. Nonetheless, we hope that restoration works will be successful.

Regarding **heritage** – we are at the beginning of our work. We have already organized numerous assemblies, Holocaust Day memorial services, ceremonies on Tu B'Shvat and other holidays, that were attended also by members of the second and third generation. This, however, is not enough.

We must organize assemblies and talks with members of the younger generation, not only to inform them of the history of Zaglembe during the Holocaust, but to involve them in the history of the community over several centuries. Moreover, members of the second and third generation must find ways to establish contacts with their contemporaries all over the world. There too, the work is carried on from generation to generation like a torch. Admittedly, these operations are not easy but they are important and so, we must invest our best efforts in promoting them.

I truly believe that if we work toward this direction, we will succeed in passing on the heritage of Zaglembian Jewry to the future generations in Israel and the world over, and ensure that this beautiful heritage never dies.

Abraham Green
Chairman of the Zaglembe World Organization

Table of Contents

Articles in Hebrew

- **Zvi Yama**, "In A Few Years..." – writings inspired by the Tishea Be'Av memorial service for Zaglembian Martyrs at Nachalt Yitzhak.
- **Ayala Avidov (Schlesinger)**, "No Future Ahead of us Without our Past" – writings inspired by the Tishea Be'Av service...
- **Alter Welner**, "Wolbrom – Many of Zaglembe Jews originated in Wolbrom" – the history of the Jewish community in Wolbrom.
- **Daniella Zeidman-Mauer**, "Mass Graves near the Jewish cemetery in Wolbrom. (letter)
- "The Generous Man - A Child of Buchenwald" – writings in honor of the late **Rueben (Romek) Waxelman**, by Abraham Green & Natek Zim
- **Ariel Yahalomi**, "Searching for the Lost Years" – a journey threw the camps
- **Izi & Ester Grüengras**, "Dear Tomer..." – a letter to a grandson visiting Auschwitz

- **Dov Eichenwald**, "We Were Standing on the Damned Earth of Auschwitz and We Knew that We Won" – writings inspired by a visit to Poland
- **Hana Shelomi**, "Azriel (Israel) Kozuch head of the "Hanoar Hazoni" underground during the Holocaust in Shlezia" – words that were said on a gathering honoring Shelomi's new book, by Tushia Herzberg. (Azriel Kozuch was known among his friends as Yojek)
- **Zalman Gitler**, "Hanging by a Thread" – a book review. submitted by Hanit Reiter.

Yiddish

- **The Homeless Child** (poem)

Polish

- **Jacob Zim (Cymberknopf)**, "The House on Taragowa Street" – the story of Spilman – the Jewish-Polish musician. Translated from Hebrew by Anna Cwiakowska

Holocaust Memorial Day

The Jewish Child - Yom Hashoa Memorial Service

April 9, 2002

As in every year, a ceremony was held at the Memorial Site in Modiin, the topic of which was "The Jewish Children".

60 years ago, on June 1942 the first "Selection" took place in Zaglembe. Included in the transport were orphans, sick and old people – all were sent to Auschwitz.

Thousands came to Yad Hazikaron – four generations Zaglembians, ministers, Knesset members, public figures, senior police officials, soldiers and many guests including youths.

A short military ceremonial drill conducted by a squad of soldiers from a nearby IDF base was followed by the traditional lit of the torches. The prayers were chanted by cantor Arie Brown, former chief IDF cantor, who conducted the religious part of the memorial service. "Yizkor" was said by Itzhak Greengrass and "Kadish" by Zvi Landau. The following persons spoke at the ceremony: Rabbi Solomon Benizeri – employment and welfare minister, Rabbi Michael Melchior – Deputy Minister of Foreign Affairs, Mr. Menachem Leibowitz – vice chairman of KKL and Mr. Abraham Green – chairman of Zaglembe World Organization.

The Israeli singer, Dorin Giladi, brought people to tears with her moving singing in Yiddish. The young orchestra of Kiryat Ono

conducted by Thomas Ellfent provided the artistic program.

First, second and third generation of Zaglembian Jews participated in recitations of poetry and prose. The ceremony was conducted by Varda Greenberg (Tobiash) and Shelomi Karib (Krawinski), both second generation of Zaglembe.

יום השואה תשס"ב – יד הזיכרון ליהדות זגלמביה במודיעין
Yad Hazikaron At Modiin–Holocaust Memorial Day - Yom Hashoa 2002

Ron Huldai Mayor of Tel Aviv – Yafo
is honored to invite you to

**An Inauguration Ceremony
dedicating a street in Tel Aviv Yafo to**

"Zaglembian Jewry"

The ceremony will take place on Oct. 29th, 2002 16:00
at "Kehilot Zaglembie" St.
(Dvora Hanevia St. and the corner of Ramat Hachai school)

Greetings:

Rabbi Israel Meir Lau – Chief Rabbi of Israel
Profs. Shewach Weiss - Ambassador of Israel in Poland

Prezydent miasta Tel-Aviv-Jaffo p. Ron Huldai
ma zaszczyt zaprosić
na uroczystość nadania w Tel-Avivie

**nazwy ulicy: "Kehilat Zaglembie" -
ulica imienia Żydów Zagłębia.**

Uroczystość, z udziałem
rabina Israela Laua - naczelnego rabina Izraela
i prof. Szewacha Weissa - ambasadora Państwa
Izrael w Rzeczypospolitej Polskiej

odbędzie się we wtorek, 29 października 2002 o godz. 16.00
przy ul. Dvora Nevia - szkoła w Ramat Hechajal.

ראש עיריית תל-אביב יפו מר רון חולדאי

מתכבד להזמין אתכם

לשקם קריאת רחוב ע"ש

"קהילות זגלמביה"

ביום ג' כ"ג בחשוון תשס"ג, 29 באוקטובר 2002 בשעה 16:00
ברח' דבורה הנביאה פינת ביה"ס רמת החיל מול שכונת נווה שרת

במעמד : הרב ישראל מאיר לאו – הרב הראשי לישראל
פרופ' שבח וייס - שגריר ישראל בפולין

יוצאי זגלמביה ובני ביתם מוזמנים

הסעה מאורגנת לאירוע ובחזרה מתחנת הרכבת ארלוזורוב בת"א בתיאום
עם אולם הארגון בת"א ומחפה בתיאום עם הנהלת הארגון בחיפה

Slawkow

The next issue of our newsletter is dedicated to the Jewish
community of Slawkow. Please, send us : articles, memories
photos and any material relevant to this topic.

the editors

קהילת סלבקוב

הגיליון הבא של עלון זגלמביה יוקדש לקהילת סלבקוב. אנא שלחו לנו :
מאמרים, תמונות וכל חומר רלוונטי לנושא, כדי שנוכל לפרסמו בעלון.

המערכת

Correction

On last issue - Zaglembie Zeitung No. 10 - the author of the article
Jewish Zawierche is Mr. Jacob Libermanch and not as published.

the editors

תקון טעות

לצערנו, נפלה טעות בעלון הקודם, עלון מס. 10. מחבר המאמר - "זיבירצה"
היהודית - הוא איש זיבירצה - מר יעקב ליברמנש ולא כפי שהתפרסם.

אתכם הסליחה
המערכת

September, 2002

**Wishing you a Wonderful New Year
filled with health, and inner peace!**

Zaglembie World Organization

ערה"ש תשס"ג

**שנה טובה ומאושרת, שנת שלום ובטחון
שנת שגשוג והצלחה!**

מאחלים

הנהלת הארגון ומערכת עלון זגלמביה

המערכת: אברהם גרין, אלתר ולנר, אנה צ'וויאקובסקה, יונה קובורקוטליצקי, הדסה קנטור
חנית רייטר-גיסלר, עריכה גרפית והדפסה: דפוס קוניאק

כתובת המערכת : ארגון קהילות יוצאי זגלמביה, פרישמן 23, ת"א 63561.
מס' החשבון של ארגון קהילות יוצאי זגלמביה : בל"ל 802 חש' 98084/48

Zaglembie World Organization, 23 Frishman St., Tel Aviv 63561, Israel
For contributions: Bank Leumi of Israel, Branch No. 802, account No. 98084/48